

№ 32 (769)
Лістапад 2019 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- 👉 Падзея: перапахаванне
20-і паўстанцаў-каліноўцаў –
стар. 3
- 👉 Малая радзіма: прафесар А. Смоліч
з Бацэвічаў –
стар. 4
- 👉 Кнігі-сведчанні: аповеды
пра Мінскі раён Грушаўка
і пра сям'ю Бохвіцаў –
стар. 5 і 7

Што такое краязнаўства? Яго трэба разумець шырока: гэта нашыя мінуўшчына і сённяшняе, якія фармуюць будучыню. Краязнаўчая дзейнасць бібліятэк дазваляе выходзіць у чытачоў павага да Радзімы і роднага куточка, спадчыны, культурных каштоўнасцяў і землякоў. Менавіта з такой мэтай прайшоў для бібліятэкараў Ганцавіцкага раёна семінар «Бібліятэчнае краязнаўства – тэрыторыя вялікіх магчымасцяў».

Спачатку мерапрыемствы прайшлі ў раённай дзіцячай бібліятэцы. Пасля знаёмства з установай удзельнікі завіталі ў пакой «Хага да матчынай душой», дзе сустрэла рушлівага гаспадыня, бібліятэкар Валянціна Марыняк. Шмат цікавага расказала яна пра звычай продкаў – як трэба ставіцца да печы і парога ў хаце. Паспрабавалі бібліятэкары намотваць ніткі, прасваць ручнікі, спяваць калыханку.

Пад час семінара досвед працы па краязнаўстве дзяліліся бібліятэчныя работнікі Наталля Наумік (раён-

Бібліятэка як хата з матчынай душой

ная дзіцячая бібліятэка), Галіна Вайцяховіч (Хатыніцкая СБ), Валянціна Мініч (Агарэвіцкая СБ).

Аб дзейнасці бібліятэк сістэмы па літаратурным краязнаўстве з дакладам выступіла метадыст аддзела бібліятэчнага маркетынгу Святлана Кунцэвіч. Узорны лялечны тэатр «Усмешка», што дзейнічае пры раённай дзіцячай бібліятэцы, прадставіў выступленне паводле твораў літаратараў-землякоў.

Супрацоўніцы Раздзялавіцкай сельскай бібліятэкі Ганна Рабцэвіч і Алена Шэмет распавядалі аб добрай вясковай традыцыі, якой славіцца раздзялавіцкая зямля – вясельным каравая і адкуль прыйшла гэтая традыцыя, як патрэбна выпякаць караваяі, каб не пашкодзіць маладой сям'і, і г.д.

Цікавы момант семінара – наведванне раённага дома рамёстваў, дзе дырэктар Ала Занька пазнаёміла з працай установы, майстар Валянціна Курылік прадставіла майстар-клас па дэкаратыўным відзе мастацтва – выцінанцы. З захапленнем бібліятэкары выразалі немудрагелістыя ўзоры, якія ператвараліся ў прыгожыя папярковыя сняжынкы і сурвэткі.

Наведалі ўдзельнікі семінара ў вёсцы Будча невялічкі музей, што дзейнічае пры сельскім клубе і быў адкрыты пад час святкавання 500-годдзя вёскі. Шмат экспанатаў для музея ў свой час прадаставіў краязнаўца Фёдар Карпеня. Яго марай было стварэнне такой установы ў Будчы. Прайшло шмат гадоў, як не стала

Фёдара Барысавіча, а справа, якой ён аддаў ладную частку жыцця, засталася. Шматлікія матэрыялы краязнаўца пакінуў і для сельскай бібліятэкі. Сёння яны займаюць ганаровае месца на паліцах краязнаўчага цэнтра «Радзіма край: слаўная памяць вякоў». Тут жа ў бібліятэцы прайшла вечарына памяці, прысвечаная Ф. Карпеню. Цёплымі ўспамінамі пра яго дзяліліся землякі: дырэктар мясцовай школы Алена Савеня, загадчык сельскага клуба Любоў Гузоўская, бібліятэкар інтэграванай сельскай бібліятэкі Галіна Дайлід.

Падводзячы вынікі семінара, бібліятэкары дзяліліся ўражаннямі, выказваючы думку, што кожны з іх адзначыў шмат карыснай і патрэбнай інфармацыі, якая абавязкова будзе прымененая на практыцы.

Таццяна МАЛЯЎКА,
загадчыца аддзела бібліятэчнага
маркетынгу Ганцавіцкай ЦРБ
імя В. Ф. Праскурава

На тым тыдні...

✓ 14 лістапада ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь правалі прэзентацыю вынікаў сёлёных археалагічных даследаванняў «Археалагічнае лета з музеем». У палівым сезоне гістарычны музей сумесна з Міжнародным дзяржаўным экалагічным інстытутам імя А. Сахарова Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Беларускай дзяржаўнай акадэміяй архітэктуры і побыту, а таксама Цэнтрам рэгіянальнага развіцця «Браслаў» праводзіў маштабныя археалагічныя даследаванні ў розных рэгіёнах краіны. Валанцёры ўдзельнічалі ў раскопках могільнікаў крывічоў у Мядзельскім і Браслаўскім раёнах, у вывучэнні кляштра бернардынцаў у Будславе і ўніяцкага Браслаўскага манастыра на востраве, у даследаваннях на месцы знаходак двух скарбаў раннелітоўскіх манетаў XIV і XV стст. на Маладзечаншчыне і Шчучыншчыне.

Пад час прэзентацыі агучылі асноўныя вынікі раскопак, уручылі ганаровыя граматы і сертыфікаты спонсарам і валанцёрам экспедыцыяў. Была падрыхтавана фотавыстаўка «Навука з рыдлёўкай і ўсешкай на твары».

✓ 18 лістапада ў галерэі «Лабірынт» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі прайшло адкрыццё Тыдня кнігі Ісламскай Рэспублікі Іран. Сёлета да яго далучыліся 12 краінаў: Беларусь, Венгрыя, Пакістан, Турцыя, Уганда ды інш. Пад час мерапрыемства адбылася ўрачыстасць перадачы кніг у фонды НББ. Літаратуру па гісторыі, палітыцы, геаграфіі, культурнай спадчыне ды іншых сферах жыцця Ірана на выстаўцы дапаўнялі бюсты знакамітых пісьменнікаў усходняй краіны.

✓ 3 19 па 26 лістапада ў Мінску ў межах «Месяца польскай літаратуры» пры падтрымцы Польскага Інстытута ў Мінску адбыўся **pop-up фестываль «На розныя галасы. Polish Plays»**, што складалася з серыі спанічных прэзентацыяў і чытанняў п'есаў самых вядомых сучасных польскіх драматургаў. У перакладзе на беларускую мову яны выходзяць асобнай анталогіяй у выдавецтве «Логвінаў». Перакладчыкамі выступілі Марына Шода, Андрэй Хадамовіч, Марыя Пушкіна і Марына Казлоўская. Прэзентацыя анталогіі прайшла з удзелам аўтараў з Польшчы.

✓ 20 лістапада ў Мастоцкай галерэі Міхаіла Савіцкага адкрылі выстаўку графічных працаў «Графіка года». У яе рамках адбыўся конкурс, арганізаваны секцыяй «Графіка» Беларускага саюза мастакоў.

У сёлётным конкурсе бралі ўдзел больш за 30 прафесійных мастакоў: Кацярына Дасько, Вольга Круцінкова, Тамара Шэлест, Марына Круцікава, Вераніка Мікіта, Уладзімір Павідохін, Андрэй Якубаў, Аляксей Несцераў ды інш.

Працы айчынных графікаў можна пабачыць да 8 снежня.

✓ Імпрэза «**Не папракай мяне ў няшчырасці...**», прысвечаная 120-годдзю з дня нараджэння Міхася Клімковіча, адбылася 20 лістапада ў Літаратурным музеі Пётруса Броўкі. М. Клімковіч за сваю насычаную кар'еру пабываў у розных іпастасях: стваральнік народнай школы на Лагойшчыне, загадчык культурнага аддзела Цэнтральнага савета прафсаюзаў БССР, старшыня аргкамітэта па стварэнні Саюза пісьменнікаў БССР, а пасля і першы яго кіраўнік, натхняльнік і настаўнік маладых літаратараў пад час працы ў кабінете маладога пісьменніка. Ён быў аўтарам апаўнянняў, драматычных твораў, стваральнікам лібрэта да операў. Яго вершы прасякнутыя лірызмам, кранальнымі і глыбокімі, часам іранічнымі... Але шырока вядомы як аўтар словаў Гімна БССР.

На вечарыне можна было пачуць успаміны родных, аднавіць гістарычны кантэкст жыцця і працы літаратара, пачуць прыклады яго прыгожага пісьменства.

✓ 20 лістапада ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адкрылі выстаўку па **выніках XVI Латвійскага трыенале медальернага мастацтва**. Выстаўка арыгінальная і незвычайная ў многіх сэнсах. Па-першае, гэта праект, задуманы для Латвіі, які цягам усяго часу яго правядзення (а гэта амаль паўстагоддзі!) ніколі не пакідаў межаў сваёй краіны. Па-другое, перад мінскім глядачом разгорнута ці не першая за апошнія некалькі дзесяцігоддзяў спецыяльная выстаўка медала, дзе можна адначасова бачыць творы больш як двух дзясяткаў замежных аўтараў, якія звяртаюцца да такога асаблівага віду скульптуры малых формаў.

Традыцыя медальерных трыеналаў ў Латвіі пачалася ў 1973 г., натхняльнікам і арганізатарам першай рэспубліканскай выстаўкі медала была скульптар і медальер Валіяніна Зэйле.

Сёлётная выстаўка прадстаўляе творы латвійскіх медальераў за апошнія тры гады: бяруць удзел 24 аўтары з 76-ю працамі. Праект арганізаваны пры падтрымцы Пасольства Латвійскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь, куратар выстаўкі кандыдзят мастацтвазнаўства Міхась Цыбульскі.

Працы з суседняй краіны можна пабачыць па 12 снежня.

Нашы віншаванні

Днямі Беларускае паэтычнае тэатр аднаго актёра «Зніч» адзначае 30 гадоў. У ГА «Беларускі фонд культуры» і «Краязнаўчай газет» даўно склалася сяброўства і плённае супрацоўніцтва з тэатрам, яго кіраўнік – Галіна Дзялілева – уваходзіць у Рату БФК, артысты бяруць удзел у мерапрыемствах фонду.

Выканкам і Рада БФК, рэдкалегія і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» віншуюць творчы калектыў тэатра з важнай датаю. Зычым вам моцы, плёну, шчырых гарачых воплескаў залы. Далей папулярызуйце айчынную і сусветную літаратурную ды музэю спадчыну, узгадоўвайце маральна і эстэтычна глядачоў розных пакаленняў!

Не канкурэнты, а партнёры

У белым каміне гарэў яркі агонь, прыемна патрэскала паленне. Гэта надавала асаблівую атмасферу сустрэчы на «Мацейкавай сялібе» ў Пераброддзі Мёрскага раёна. Мясцовыя актывісты, гаспадары аграгасадзібаў Мёршчыны і гасці з іншых раёнаў абмяркоўвалі, з кім і як весела і паспяхова крочыць па турыстычнай галіне.

Мерапрыемства, скіраванае на актывізацыю мясцовых ініцыятываў, праходзіла пад назвай «Аграгасадзібызм як важны элемент устойлівага развіцця Мёрскага раёна».

У Мёрскім раёне 44 аграгасадзібы (па іх колькасці мы займаем другое месца ў вобласці разам з Глыбоцкім, у лідарах – Браслаўскі раён). У адным Перабродскім сельсавеце зарэгістраваны 14 аграгасадзібаў. З замежных турыстаў, якія прывязджаюць на адпачынак, 90 % складаюць расіяне. Са статыстыкай азнаёміла інструктар па турызме ФСК «Міёры» Алена Шокель. Раіла гаспадарам аграгасадзібаў больш заяўляць пра сябе ў інтэрнэт-прасторы, прадумваць новыя паслугі. Напрыклад, адна з праблемаў – сувенірная прадукцыя.

Сувенір прывязеш не з кожнай аграгасадзібы. І ў Мёрах знайсці рэчы з мясцовымі сімваламі і брэндамі няпроста. На гэта звярнула ўвагу каардынатар праекта «Разам для грамады і прыроды: узмацненне працоўнага развіцця ў Мёрскім раёне праз супрацоўніцтва мясцовай улады і грамадзянскай супольнасці» Надзея Дударонак. Расказала, што ў межах праекта гатовыя падтрымаць мясцовыя ініцыятывы. Што для гэтага трэба? Выявіць праблему, якую можна вырашыць за год, пацвердзіць яе фактамі, прапанаваць план дзеянняў. На семінары, што пройдзе ў студзені, разгледзяць варыянты.

Была гаспадыня аграгасадзібы ў Дзісне Вольга Мароз нагадала пра перавагі кластара, калі сядзібы ўзае-

мадзейнічаюць і дапаўняюць адна адну.

Турыстам цікава акунуцца ў традыцыі, пабываць на мясцовых фестывалях. Галоўны спецыяліст па пытаннях фізічнай культуры, спорту і турызму Шаркаўшчынскага райвыканкама Наталля Арэшкіна пазнаёміла з гісторыяй стварэння фестывалю «Яблычны спас» у вёсцы Алашкі, на радзіме вядомага садавода Івана Сікоры.

Самая дальняя гасцяня Любоў Ермакова прыехала ў Пераброддзе з вёскі Новае Поле, што пад Мінскам. Яе гісторыя – доказ таго, што да сваіх мэтай трэба ісці размеранымі настойлівымі крокамі, заручыўшыся падтрымкай аднадумцаў. Спн. Любоў занятая ў сферы турызму 13 гадоў, пабывала ў розных краінах. Кожны раз па вяртанні ў Беларусь яе апаноўваў негатыв, нават думкамі кшталту «ў іх так цудоўна, чаму ў нас па-іншаму?» Восем гадоў таму з сям'ёй пераехала ў Новае Поле. Сама родам з сельскай мясцовасці, там хацела, каб і яе дзеці не трапілі ў палон кватэрных сценаў і раслі ў экалагічна чыстым асяроддзі. Але пры гэтым мелі магчымасці для самаразвіцця.

Пазнаёміўшыся з мясцовымі жыхарамі, Люба сабрала вакол сябе актывістаў. Разам вырашалі набалельныя пытанні: стан дарог, рамонт старых дамоў і іншыя. Садзілі ўвёсцы кветкі, ачышчалі ад смецця парк пры сядзібе князёў Друцкіх-Любецкіх. Упершыню ў месцейку, дзе няма ні клуба, ні бібліятэкі, прайшоў фестываль «Гарбузы і сілімакі Новага Поля». Жыхары самі сабе стварылі свята, адной з галоўных падзей якога стаў забег сілімакоў. Іх шмат у гэтай мясцовасці. Калісьці Друцкія-Любецкія трымалі ферму вінаградных сілімакоў.

Цяпер у Новага Поля ёсць свой лагатып, які наносіць на фермы вінаградных сілімакоў. Булчакі ў выглядзе сілімакоў сталі мясцовым кулінарным

Сябры!

Не забывайцеся падпісвацца на «Краязнаўчую газету».

Ідзе падпіска на I паўгоддзе 2020 года.

Кожны падпісчык –

голос у падтрымку

«Краязнаўчай газеты».

Будзьма разам заўсёды!

Падпісныя індэксы:
індывідуальны – 63320,
ведамасны – 63320

Вольга Мароз

Любоў Ермакова

Надзея Дударонак

брэндам. А яшчэ актывісты падалі заяўку ў Фонд развіцця мясцовых супольнасцяў і атрымалі сродкі на будаўніцтва творчай майстэрні. Цяпер дзецям і дарослым ёсць дзе цікава і карысна правесці вольны час.

– Жыць у вёсцы модна, класна і экалагічна. Ёй трэба ганарыцца і пазітыўна змяняць. Пры гэтым дзейнічаць разам, – на ўласным вопыце пераканалася Л. Ермакова.

Пасля за кубачкам гарбаты абмяркоўвалі пачутыя і ўбачанае. Частаваліся перабродскімі сканцамі – таксама мясцовы кулінарны брэнд. Свае адметнасці і фішкі мае кожная месцейка. І найперш іх павінны ведаць, вывучаць і цаніць мясцовыя жыхары. Тады і турыстам будзе цікава.

Кацярына РЫНКЕВІЧ
Фота аўтара

22 лістапада ў Вільні адбылося ўрачыстае перапахаванне 20-і ўдзельнікаў паўстання 1863 – 1864 гадоў, у тым ліку яго лідараў – Кастуся Каліноўскага і Зыгмунта Серакоўскага.

Нагадаем чытачам, што шэраг кіраўнікоў паўстання 1863 – 1864 гадоў быў пакараны смерцю ў Вільні на Лукішскім пляцы. Целы не былі выдадзеныя родным, а таемна пахаваныя ў месцы, што заставалася ў сакрэце. Выказваліся меркаванні, што тое магло быць на тэрыторыі тагачаснага гарнізона расійскай арміі. Гэта – гара Гедзіміна, у цэнтры Вільні. На Лукішскім пляцы ў XX стагоддзі з’явіўся мемарыяльны знак у памяць аб пакараных. Ужо ў нашыя дні адбылася рэканструкцыя пляца, і паўстала пытанне пра захаванне знаку. На шчасце, кіраўніцтва Вільні (сённяшні Вільнюс) знайшло магчымасць захаваць скурушную памятку.

Іншая ж рэканструкцыя (на гары Гедзіміна) дала адказ на загадку «дзе пахаваныя паўстанцы?» Пасля апоўдня адкрылася невядомое пахаванне. 20 мужчынскіх целаў са звязанымі за спіну рукамі, засыпаных вапнаю. Адразу выказалі меркаванне, што гэта – пахаванне паўстанцаў Кастуся Каліноўскага. Даследаванні і разнастайныя экспертызы пацвердзілі здагадку. Урад суседняй дзяржавы прыняў рашэнне аб урачыстым перапахаванні. У абмеркаванні брала ўдзел і беларуская грамадскасць. Была даведзена неабходнасць змясціць надпісы і на беларускай мове, прапаноўвалася пахаваць парэшткі некаторых паўстанцаў у Беларусі.

Звестка пра перапахаванне Каліноўскага і паплечнікаў ускалыхнула грамадскасць Беларусі, людзі загадзя планавалі паездку на, без сумневу, Знакавую Падзею. Пятнічны дзень паказаў: беларусы могуць годна ўшаноўваць сваіх Герояў. Тysячы нашых сучаснікаў сабраліся ў старажытнай сталіцы (якую часам называюць Крывіцкая Мека, нашая Атлантыда), каб аддаць належнае тым, хто ішоў за свабоду роднай зямлі пад шаблі ды кулі, хто пайшоў і на шыбеніцу. Дарэчы, прыехалі беларусы не толькі з нашых краін, але і тыя, хто часова і стала жыве ў іншых краінах. Хто не змог быць там асабіста, маглі пабачыць перапахаванне ў жывым эфіры ў Youtube, цяпер больш чым сямігадзінны відэазаявіс даступны на сервісе.

Тэлеканал АНТ удзень паведаміў пра перапахаванне: «Гістарычны падзеі сёння жыве Вільнюс. Сёння там пройдзе цырымонія перапахавання парэшткаў удзельнікаў паўстання 1863 года, у тым ліку і нацыянальнага героя Беларусі Кастуся Каліноўска-

га». Увечары ж тамсама быў невялікі відэарэпартаж.

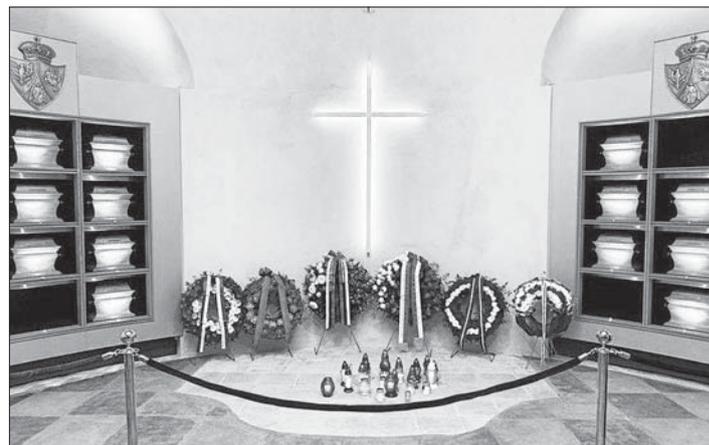
Развітанне з Каліноўскім і паплечнікамі адбылася ў Кафедральным саборы. Ганаровай вартаю былі вайскоўцы Літвы і Польшчы; на жаль, без беларускіх салдатаў. Частка (што стаяла перад уваходам у сабор) была апрачуната на ўзор касінераў, з косамі, пераробленымі на дзіды, як і ў тыя гераічныя часы.

У храме сярод запрошаных былі сённяшні і былыя кіраўнікі Літоўскай Рэспублікі і Рэспублікі Польшчы, прадстаўнікі ўрадаў Украіны і Латвіі Рэспублікі, а таксама віцэ-прэм’ер беларускага ўрада Ігар Петрышэнка. Была арганізаваная трансляцыя на двух вялікіх маніторах, размешчаных на фасадзе Кафедральнага сабора. Пляцоўка перад ім была запоўненая тysячамі людзей. Калі меркаваць па сцягах, што на поўную моц развіталіся на ветры (а ён у той дзень быў у Вільні моцным, марозным) – у срэцы Вільні пераважная большасць стаяла беларусаў: палітыкі, грамадскія дзеячы, журналісты, мастакі, пісьменнікі, простыя грамадзяне, многія прыехалі сем’ямі.

Пасля вольнага доступу да трынаў пачалася імша, потым адбылася больш свецкая частка. Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі Тадэвуш Кандрусевіч у сваёй прамове сказаў, што Каліноўскі «высакародны сын беларускага народа», які «ўсведмаляў беларусаў, як асобную нацыю, якая мае права на самавызначэнне». З прамовы прэзідэнта Літвы Гітанаса Наўседы: «Паўстанцы ішлі на змаганне, бо не бачылі іншага выбару – гэта была не прагматычная палітыка, а барацьба за ідэалы». І зазначыў, што ў паўстанні ўдзельнічалі літоўцы, беларусы, палякі, украінцы. З прамовы прэзідэнта Польшчы Анджэя Дуды: «Сёння мы сустракаемся тут – палякі, літоўцы, беларусы, латышы, украінцы. Як

вольныя людзі, прадстаўнікі вольных народаў, якія з’яўляюцца гаспадарамі сваіх суверэнных дзяржаваў. Тое, пра што марылі нашы продкі. Тое, за што змагаліся са зброяй у руках. Усё гэта мы, сучасныя пакаленні, маем». І. Петрышэнка (прамова была па-беларуску) таксама сцвярджаў: асоба Каліноўскага не чужая беларусам, ідэалы вольнасці і годнасці блізкія наступным пакаленням, а сам Каліноўскі – нацыянальны герой. А скончыў прамову паролем каліноўцаў: «Каго любіш?» – «Люблю Беларусь!». Далей труны з парэшткамі былі перанесены на артылерыйскі лафет і катафалкі. Даўжэзная працэсія накіравалася паўз Вострую Брану да могілак Росы. Там у капліцы і спачылі хлопцы-касінеры і Яська, гаспадар з-пад Вільні.

*Падрыхтаваў Уладзімір ПУЧЫНСКІ
Фота Алены ЛЯШКЕВІЧ
і з інтэрнэт-крыніцаў*

Сяргей ЧЫГРЫН

Радкі

 Іду тваім следам,
 Кастусь Каліноўскі,
 І хто толькі туды не ступаў –
 Ён шырокі і слізкі,
 Іду і... падаю,
 Але ІДУ.

 Яшчэ не выйшлі з лясоў
 КАЛІНОЎЦАЎ
 Сыны, унукі і праўнукі...

 Хачу быць снегам на двары
 Айчыны,
 Каб штодзень яго тапталі
 беларусы,
 Спяшаючыся да Скарыны,
 Каліноўскага і Купалы.

 З 1863 года
 Каса пад страхом –
 Напамінак пра дзядоў
 і прадзедаў...

 Доўгай дарога не бывае –
 Яна бясконцая:
 Да Беларусі, да хаты,
 да Каліноўскага!

 Кастусь Каліноўскі
 з Мастайлянай
 Думаў пра Бацькаўшчыну,
 Мы сёння ў Вільні
 Думалі пра КАЛІНОЎСКАГА!

Лёс прафесара географіі

У лістападзе 1924 г., 95 гадоў таму, Мінск сабраў самых актыўных, зацікаўленых і адданных справе краязнаўцаў з усіх куточкаў Беларусі. Пачала працу Першая Усебеларуская краязнаўчая канферэнцыя, якая арганізавана аформіла Цэнтральнае Бюро краязнаўства (ЦБК).

У 1920-я гг. каардынацыйным цэнтрам краязнаўчых арганізацыяў стаў Інстытут беларускай культуры. Тут была створаная камісія па рэарганізацыі краязнаўчых суполак, якая стала асновай ЦБК. Першым старшынёй Цэнтральнага Бюро краязнаўства быў абраны палыманы патрыёт, бліскучы вучоны, грамадскі і палітычны дзеяч, географ і эканаміст Аркадзь Смоліч.

На той час Аркадзь Антонавіч быў вельмі ўплывовай асобай у навуковых і краязнаўчых колах. Загадчык планава-эканамічнага аддзела Наркамата земляробства БССР, загадчык кафедры і выкладчык Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, ініцыятар выдання часопісаў «Плуг» і «Наш Край», адзін з заснавальнікаў і першы старшыня Таварыства беларускай школы, аўтар шматлікіх навуковых даследаванняў.

Цэнтральнае Бюро краязнаўства павінна было аб'яднаць і каардынаваць дзейнасць шматлікіх краязнаўчых арганізацыяў і асобных краязнаўцаў Беларусі. Неабходнасць стварэння краязнаўчых арганізацыяў дыктавалася таксама малой вывучанаасцю тэрыторыі краіны. Вельмі добра гэтую задачу сфармуляваў Аркадзь Антонавіч: «Краязнаўчая праца, аб'яднаючы вучонага-даследчыка і маладзенькага піянера-збіральніка калекцый, ёсць адзіная гарантыя таго, што Беларусь перастае быць краем, невядомым для саміх беларусаў, а ў выніку гэтага зменіцца выгляд усёй нашай гаспадаркі, ды і ўсяе беларускае культуры».

І праз стагоддзе мара вучонага, выказаная ў навукова-даследчым выданні «Географія Беларусі» (у арыгінальным напісанні), не страціла сваёй актуальнасці.

Навуковы дапаможнік «Географія Беларусі» быў выдадзены ў 1919 г. у Вільні.

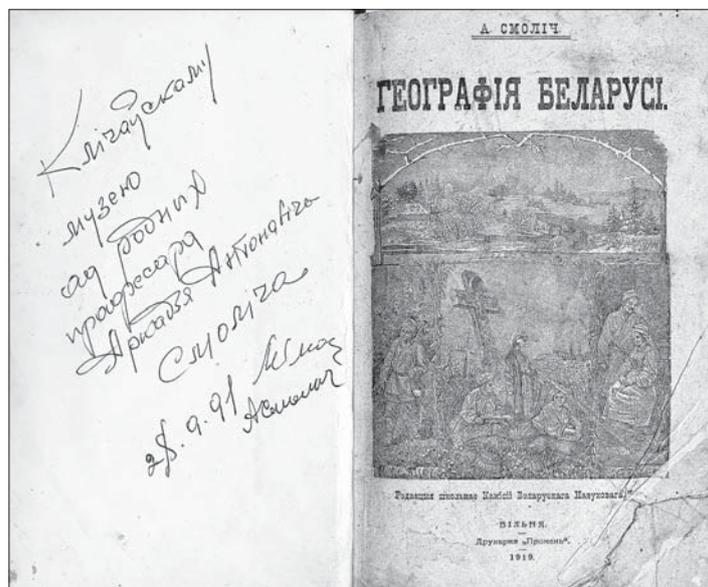
«Беларусь добры гаспадар, шануе капейку, можа, крыху і скупаваты. Гэта не перашкаджае, аднак, яму быць вельмі гасцінным... Падарожніка ў беларускай хаце вельмі ахвотна прымуць, накармяць, і не толькі ня возьмуць за гэта платы, але яшчэ й падзякуюць, што зайшоў...». Такую трапную і нечаканую характарыстыку, атрымаў беларус на старонках падручніка. Навуковы дапаможнік

вытрымаў пяць перавыданняў, адзначыў сваё стагоддзе, але кніга не страціла сваёй прывабнасці, навуковай каштоўнасці.

Пажоўкля аў часу старонкі кнігі напоўненыя глыбокім замішланнем, болей за будучыню і светлым гумарам. Адначасова «Географія Беларусі» – вельмі сур'ёзная навуковая праца, у якой яскрава праявіўся бліскучы талент А. Смоліча як географа, краязнаўцы, даследчыка, эканаміста.

Нарадзіўся А. Смоліч 29 верасня 1891 года ў в. Бацэвічы Бабруйскага павета Мінскай губерні (цяпер Клічаўскі раён) у сям'і святара. Смолічы жылі ў Бацэвічах толькі першыя пяць-шэсць гадоў пасля нараджэння Аркадзя, затым яго бацька атрымаў новае службовае прызначэнне, і яны пераехалі ў сяло Саламарэчча Сёмкава-Гарадзецкай воласці пад Заслаўем. Гады вучобы ў Кіеўскім політэхнічным інстытуце і Новаалександрыіскім інстытуце сельскай гаспадаркі і лесаводства сталі для А. Смоліча часам станаўлення яго як будучага вучонага і грамадзяніна.

Багатая і актыўная, насычаная і разнастайная была яго дзейнасць. Аркадзь Антонавіч пражыў усяго 47 гадоў, але за гэты кароткі адрэзак часу зрабіў для беларускай навукі, культуры, этнаграфіі, гісторыі столькі, што хапіла б на некалькі чалавечых лёсаў...

Адзін толькі частковы пералік пасадаў і дасягненняў А. Смоліча займае доўгі спіс. Народны сакратар асветы і намеснік старшыні Рады БНР, першы прафесар географіі Беларусі, намеснік старшыні Інстытута беларускай культуры, кіраўнік сельскагаспадарчай секцыі і камісіі па раянаванні БССР, бліскучы эканаміст, імя якога было вядомае далёка за межамі краіны, аўтар працаў у галіне ландшафтазнаўства, картаграфіі, эканамічнай географіі, эканомікі і арганізацыі сельскай гаспадаркі. У 1925 г. ён адзіным з эканамістаў быў абраны правадзейным членам Інбелкульту (па сутнасці, акадэмікам). У 1928 г. абраны правадзейным членам Расійскага географічнага таварыства.

А яшчэ ён – паэт і празаік, заўзяты тэатрал, адзін са стваральнікаў беларускай тэатральнай трупы, надзейнага сябра, выдатнага сем'янін і клапатлівы бацька. Сваё каханне да жонкі, Аляксандры Каткоўскай, «любай Алесі», ён пранёс праз усе пакуты і выпрабаванні. І гэтак каханне, і любоў да роднай Беларусі давала магутныя сілы, рабіла яго больш мужным, мацнейшым за тых, хто ў летнюю чэрвеньскую ноч 1938 г. веў яго на расстрэл.

1930-ы год стаў апошнім плэнным годам таленавітага навукоўцы і патрыёта. 9 мая яго працы «Размяшчэнне насельніцтва на тэрыторыі БССР» і «Сельскагаспадарчыя раёны БССР» былі адзначаныя Малым залатым медалём Дзяржаўнага рускага географічнага таварыства. Ліст стар-

шыні таварыства з паведамленнем пра ўзнагароду прышоў у БДУ 24 чэрвеня, а 27 чэрвеня прафесара А. Смоліча арыштавалі па справе выдуманай арганізацыі «Саюз вызвалення Беларусі» і выслалі ў Сібір. Многія падручнікі і вучэбныя матэрыялы, у тым ліку «Географія Беларусі» А. Смоліча, у 1930/1931-м навуковым годзе былі знятыя з усіх вучэбных праграмаў, а з 1937 г. у адпаведнасці з загадам Галоўлітбела № 33 ад 3 чэрвеня 1937 г. падлягалі знішчэнню.

На радзіму Аркадзь Антонавіч больш не вярнуўся. У г. Ішмы ён займаецца любімай справай – чытае лекцыі для студэнтаў Ішымскага педтэхнікума, збірае матэрыялы для новых навуковых даследаванняў. У адным з лістоў да жонкі дзеліцца планами: «Хацелася б завяршыць артыкул у маскоўскі картаграфічны часопіс, але не ведаю, ці ўдасца сабраць літаратуру... Займаюся пакрысе англійскай мовай, хутка буду надрэна чытаць, а гэта ўжо поспех. Трэба толькі які-небудзь добры падручнік даслаць...». Навуковае даследаванне «Зона ліственных лесов и пойм Западной Сибири на меридиане Ишима» стала апошнім у жыцці геніяльнага вучонага і засталася ў рукапісе.

У жніўні 1935 г. яго вызвалілі, але ў ноч з 17 на 18 чэрвеня 1937 г. зноў арыштавалі. Роўна праз год, 17 чэрвеня 1938 г., ён быў расстраляны ў Омскай турме. Па першым прысудзе рабілітаваны Вяроўным судом БССР 10 чэрвеня 1988 г., па другім – прэзідыумам Цюменскага абласнога суда – 9 лютага 1957 г.

Пра навуковую і грамадскую дзейнасць А. Смоліча напісана шмат даследаванняў. Біёграфы-краязнаўцы прасачылі яго жыццё, шмат цікавых матэрыялаў знаходзіцца ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча ў Мінску, у Бацэвіцкай школе маецца невялікая мемарыяльная экспазіцыя вучонага, у Клічаўскім краязнаўчым музеі – экспазіцыйны раздзел аб жыцці і дзейнасці славацкага земляка. Штогод у верасні супрацоўнікі музея шэраг мерапрыемстваў прысвячаюць А. Смолічу і яго славітаму падручніку.

Але кропка не пастаўленая. Супрацоўнікі музея пачалі даследаванне малавядомага сібірскага перыяду ў жыцці і дзейнасці А. Смоліча. Спецыялісты кампаніі imago.by выявілі невядомую раней карту Беларусі 1919 г., якая, магчыма, належыць А. Смолічу. Таленавіты вучоны, краязнаўца, патрыёт яшчэ чакае сваіх даследчыкаў.

Лідзія АЧЫНОВІЧ,
навуковы супрацоўнік
Кічаўскага краязнаўчага музея

Гарадскія аповеды мінскай Грушаўкі

Часам, прачытаўшы кнігу, становіцца шкада выдаткаваных на гэты занятак некалькі гадзінаў. І час, і сюжэт такой кнігі цікавы, напэўна, толькі аўтару. Надуманае жыццё, нерэальныя людзі...

Зусім іншая гісторыя ў кнігі «Грушевские переулки миллионеров» вядомага беларускага навукоўца і пісьменніка Ігара Малевіча. Таемства часу яго старой мінскай Грушаўкі зачароўвае.

Кніга – гэта памяць пра горад, пра час, крывыя завулкі і мінчанаў раёна, што знікае, – мінскай старой Грушаўкі. Знакамітай і сваімі навуковымі, універсітэцкімі прафесарамі, лекарамі і архітэктарамі, спартоўцамі, легендарнымі

настаўнікамі мясцовых грушаўскіх школаў, якія выхавалі, насуперак, а не дзякуючы таму складанаму часу павяненнай разрухі і галечы шасцідзясятых, некалькі пакаленняў. Яны сталі інтэлектуальнай мінскай элітай, творчым патэнцыялам генерацыі ідэяў і думак горада, а часта і ўсяго свету.

Кажуць, што калі трапляеш у горад, які хутка расце і будзецца на вачах, узнікае жаданне зразумець, што тут было раней. Але «горад гэта не толькі дамы і завулкі, горад гэта яго людзі». Так пачынае «Грушевские переулки миллионеров» І. Малевіч, які піша ў сваіх кнігах пра цяперашні час і пра тое, што адбываецца з намі

Прэзентацыя кнігі, што прайшла ў мінскай бібліятэцы імя А.С. Пушкіна чака на выклікала велізарную цікавасць. У зале, што не часта здараецца на падобных мерапрыемствах, сабралася больш за сотню чалавек, і не толькі тых, хто памятае старую мінскую Грушаўку, яе крывыя завулкі і свае юнацтва сярод квітнеючых садоў. Яны з падзякай успаміналі свае грушаўскія школы, сваіх настаўнікаў, якія праз месяц пасля вызвалення Мінска, разбуранага да руінаў, пачалі і верасня працу ў Грушаўскай сярэдняй школе № 3. І гэта тады, калі не было ні падручнікаў, ні сшыткаў, ні аграманту. А тое, у што былі апранутыя і абутыя грушаўскія школьнікі, можна было толькі ўмоўна назваць адзеннем і абуткам.

Упрыгожаннем прэзентацыі стаў эмацыяны і элегантны выступ аўтара, прасвечаны вялікай павагай да сваіх грушаўскіх герояў.

Вялікую цікавасць прысутных выклікала аўтарская фотавыстава «Наша старая Грушевка». Тут былі і знаёмыя мінчанам, пакінутыя, на жаль, у мінулым, драўляныя хаты, двухпавярховыя баракі, сады, Грушаўскі сквер, фатаграфіі школы № 3 і жаночай школы № 14. Дарэчы, трэцяй школе, найстарэйшай у горадзе, сёлета спаўняецца 100 гадоў. Старыя гарадскія карты Грушаўкі (1917, 1945, 1960 гг.) і новыя аэрафотаздымкі пераносілі прысутных у свой час.

Аўтар дае падзагалолак сваёй кнізе «гарадскія расказы», але дакладней гэта аповесці і эсэ пра нашых сучаснікаў, дзе асноўная ідэя – строгае прытрымліванне праўды і памяці часу, без надуманых складанасцяў і літаратурных эфектаў.

Усе аповесці і эсэ кнігі – гэта жыццё грушаўцаў, да якіх з годнасцю і павагай, а часта і гумарам, адносіць сябе і аўтар. Яны разумеюць свой час і аб'ектыўна

Ігар Малевіч

бачаць сябе ў часе горада і ў прасторы свайго лёсу. Ці тое будзе Амерыка (апавесць «Нашы ў Амерыцы»), ці Сірыя («Маалюля. Пальміра. Пачым цяпер антычнасць»), ці Грушаўская ўскраіна («Не мажы вучыць мастака»), ці кітайскія ашаламляльныя гісторыі глыбокага лірызму і романтизму («За Кітайскай сцяной»).

З вялікай любоўю аўтар піша пра сваіх сяброў мінскіх мастакоў. Філасофія эсэ «Пыл карцінаў, закінутых часам на гарышча» – гэта невялікая, але яркая і лірычная старонка жыцця мінскіх жывапісцаў. Аўтар лаціняе сябе з іх творчым пошукам ісцінаў свайго новага часу. Аўтар упершыню ў сваіх кнігах называе іх уласнымі імёнамі, што надае кранальную рэальнасць усяму, што адбываецца ў іх тасункях з мінскай Грушаўкай. Ён разумее іх творчасць як нацыянальную культурную спадчыну, несумнеўна, сусветнага класа. Гэта і народны мастак Л. Шчамялёў, выбітны графік У. Басальга, таленты сучаснай мастацкай эстэтыкі М. Басаў, А. Фалей,

В. Нямцоў, С. Крыштаповіч ды інш. Малюнка пярэм А. Марачкіна, якія папярэднічаюць кожнай аповесці і эсэ кнігі, уражваюць сваёй сэнсавай лаканічнасцю і гумарам.

Але кніга не толькі пра мастакоў. Аўтар, прафесар лазернай фізікі, вядомы ў шматлікіх сусветных навуковых цэнтрах і ўніверсітэтах ад Кітая і Паўднёвай Карэі да Амерыкі, не мог не напісаць і пра сваіх вучняў, з якімі пройдзены няпросты шлях у навуцы супрацьстаяння сацыялізму і капіталізму. Гэта бліскучая аповесць «Палігон», дзе аўтар з вялікай сімпатыяй і гумарам апісвае сваіх вучняў, якія гадамі працуюць на выпрабавальных гісторыі глыбокага лірызму і романтизму («За Кітайскай сцяной»). Час ломіць агароджы і прычаль самых тайных палігонаў. Гумар і тут ратуе аўтара ад складанасцяў тэмы. Канец аднаго з палігонаў апісаны аўтарам сімвалічна і з некалькімі сэнсамі.

Эсэ пра мінчанаў, шматлікія з якіх выбітна таленавітыя людзі сусветнай вядомасці, – рэдкі жанр сучаснай прозы. Эсэ «Маналог перад дырыжорскай палачкай» пра бліскучага дырыжора з вялікай літары Аляксандра Ансімава. Музыка дырыжора і яго аркестра, як нябачная нітка, што злучае мінскую філармонію і Вялікі тэатр з сусветнымі музычнымі пляцоўкамі Еўропы і Азіі, дзе дырыжора А. Ансімава атажамліваюць з сусветным здымкам на-

шай нацыянальнай культуры Такіх знаходак у кнізе «Грушевские переулки миллионеров» шмат. Можна толькі дзякаваць аўтару за бліскучае філасофскае эсэ «Мост да Казіміра. Залатыя вароты Сан-Францыска» пра нашага мастацкага генія і філосафа стагоддзя Казіміра Малевіча. Гэта літаратурнае адкрыццё аўтара-навукоўца-фізіка ў галіне святла і квантавай лазернай фізікі, які падводзіць чытача да новага ўспрымання і разумення супраматызму і карціны «Чорны квадрат». Філасофія «Чорнага квадрата» і супраматызму, з інтэлектуальнай тонкасцю апісаных аўтарам, упрыгожваюць кнігу як культурную матрыца прыцягнення і агульнасці навуцы і шматлікіх мастацтваў. Аўтарскія трактоўкі супраматызму і філасофіі карціны папярэджаюць інтэлектуальную і духоўную агульнасць свету творчасці і навуцы. Глыбіны сэнс карцінаў К. Малевіча з кожным днём адкрываецца больш поўна. Ён не знікае ў часе.

Вельмі цікавыя «вясковья» аповесці кнігі. «Яблыневы пагорак», «Дом, які пабудаваў дзед» і «Квантавая свядомасць бабы Зіны». Гэтыя аповесці вызначаюцца глыбокім разуменнем душы прыроды роднай зямлі і бязмежнай павагай да яе людзей. Аўтар любіць сваіх вясковых сяброў і з гумарам спачвае ўсім іх праблемам і нумудрагелістыям справам.

У кнізе ёсць таксама філасофія разважання пра час і пра месца чалавека ў Сусвеце.

Дарэчы прывесці некалькі слоўца з выступу грушаўцаў на прэзентацыі кнігі. Падзякай аўтару за кнігу і за разуменне асобы кожнага з яе грушаўскіх герояў быў праектны выступ акадэміка НАН Беларусі Я. Бабосава – вядомага грушаўца: «Растлумачыць філасофію вышэйшага сэнсу адкрыццяў мастака лепш і глыбей, чым гэта зрабіў вядомы фізік Ігар Малевіч, практычна немагчыма. З такой глыбінёй пісаць пра людзей са старых грушаўскіх завулкаў можа толькі той, хто прыжыў з імі іх няпросте жыццё».

Прафесар матэматыкі, таксама спадчынная грушаўская інтэлектуалка, Ірына Новік сказала, што «жыццё грушаўскай вуліцы – адзіны і непаўторны выхавальнік... як прамень з мінулага асвятляе тое пазітыўнае і плённае, што ўяўляе вечную каштоўнасць для сучаснай інтэлігенцыі. Яны былі дзеці вайны, мінскія вулічныя сябры аўтара. Усё без бацькоў. Маці з дзецьмі. Павяненны рэшткі нацыянальнага генафонду. З'яўленне кнігі напаўняе іх жыццё новым сэнсам. Яна напісаная аўтарам з такой духоўнай вышынні, патэнцыялу і грамадзянскай сталасці, што выклікае захваленне».

З'яўленне кнігі «Грушевские переулки миллионеров» прафесара Ігара Малевіча, несумнеўна, падзея не толькі ў жыцці горада, але і прыклад бліскучай літаратуры сучаснасці.

У. АСТРАВЕЦ

Буйніцы і драбніцы Содаля

12 лістапада ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася прэзентацыя кнігі Уладзіміра Содаля (1937 – 2015) «Буйніцы і драбніцы», дзе сабраныя моўныя абразкі, артыкулы, лісты і ўспаміны пра вядомага літаратара. Выйшла кніга ў выдавецтве «Лімарыус». Большасць тэкстаў друкуецца ўпершыню. Вёрстку, апрацоўку ілюстрацыяў і вокладку зрабіў Аляксей Жынкін. Сям'я Уладзіміра Ільіча выказала шчырую ўдзячнасць Алясею Жынкіну, Міколу Кушаву, Міколу Лавіцкаму і Генадзю Тумасу за спрыянне пры падрыхтоўцы выдання.

На мерапрыемстве выступілі Святлана Багданкевіч, Уладзімір Ліпскі, М. Кушава, Сяргей Давідовіч, Леанід Акаловіч, Пятро Садоўскі, аўтар гэтых радкоў і ўдава даследчыка Клара Барысаўна Содаля. Аб працы над кнігай распавяў

літаратар і даследчык Міхаель Скобла.

Варта дадаць, што ўспаміны пра У. Содаля ў кнізе пакінулі Зінаіда Бандарэнка, Анатоль Варавя, С. Давідовіч, Эла Дзвінская, Аляксей Жамайцін, Васіль Жуковіч, Анатоль Каляда, Ігар Карабанаў, Ілля Копыт, Аляксей Каўка, Мікола Кушава, М. Лавіцкі, Людміла Літвінава, У. Ліпскі, Леанід Лыч, Лілія Матусевіч, Ірына Ніжанкоўская, Яўген Сахута, Аляксей Содаля, Таццяна Трубац, Маргарыта Хадановіч, Максім Чылікін, Сяргей Чылікін, Аксана Чылікіна, Мікалай Шуканаў, аўтар гэтых радкоў. На сённяшні дзень два аўтары ўспамінаў (Анатоль Валахановіч і Анатоль Каляда) памерлі.

Пад час мерапрыемства ўдзельнікі змаглі пазнаёміцца з кнігамі і фотаздымкамі з сямейнага архіва Содаляў.

Аляксей ШАЛАХОЎСКІ

Клара Барысаўна і Уладзімір Ільіч Содаля (пач. 2000-х гг.)

Царкоўнае краязнаўства

Зніклая, але не забытая святыня

Гісторыя Свята-Варварынскай царквы ў вёсцы Суляцічы Навагрудскага раёна

(Заканчэнне.

Пачатак у №№ 30 – 31)

Улады асноўны ўпор рабілі на вясковыя царквы, што тлумачылася, па-першае, іх дрэнным станам, а па-другое, у вёсках царквы закрываць было лягчэй, бо абшчыны ў асноўным былі невялікімі і ў большасці выпадкаў не адстойвалі свае храмы. Апошняе нельга сказаць пра Свята-Варварынскую царкву – з усіх сілаў змагаліся за сваю святыню вернікі.

Вось што прыгадала пра тыя падзеі Феафанія Канстанцінаўна Бахар:

«Першая спроба ўладаў разабраць царкву не ўдалася. Людзі закідалі няпрошаных гасцей камянямі. Тыя паехалі, не выканаўшы загад. Царква прастаяла яшчэ зіму. Старшыня калгаса асцярожна прапаноўваў яе на будаўніцтва: каму – на хату, каму – на хлеб, каму – на гумно. Але ахвочых выкарыстаць такое дрэва не знайшлося: помнілі

людзі пра пакаранне Божае. З заміраннем сэрца пакідалі кабінет старшыні, не разумеючы, як язык паварочваўся ў яго гаварыць такое.

Але загад трэба было выконваць. Улады намерана выкачалі, калі людзі будуць на працы. У той дзень, калі прыехалі работнікі і навучэнцы вычлішча механізацыі, людзей адправілі далёка ад вёскі ў поле падсяваць угнаенне. У вёсцы засталіся старыя і дзеці. Заклікалі яны навучэнцаў прыпыніцца, не разбіраць царкву. Але што магла зрабіць моладзь? Яны толькі апраўдваліся, што за невыкананне загада будуць адлічаныя з вучобы. Дзіўна, што нават вясковыя дзеці як маглі супрацьстаялі бязбожнікам. Хлапчкі 4-6 гадоў пракалолі ў міліцэйскай машыне колы і ледзь пазбеглі пакарання.

Пачалося разбурэнне храма. Тросам з цяжкасцю сцягнулі са страхі крыж. Падагналі самазвал – і ўсё агулам у яго грузілі. Іконы зрывалі са сценаў і, як дровы, кідалі на зямлю. Праўда, іх ды іншыя царкоўныя рэчы раздавалі ахвочым. Мы з суседкай забралі вялікія, старыя, напісаныя на дошках іконы. Схавалі ў яе дома, а я не магла ўзяць, бо муж быў партыйным. Распяцце адна жанчына закапала на могілках, каб з яго не здзекваліся. Куды вывезлі ўсё астатняе, невядома. Мясоцыя пасля падабралі рэшткі ўбранства царквы і спалілі, каб не ступала чалавечая нага па «параненым целе» Святой Варвары».

Так назаўсёды знікла Свята-Варварынская царква ў Суляцічах. Зрэшты, багаторцаў не прымусліла доўга чакаць пакаранне. Ні ў аднаго з іх жыццё не складалася. Распавядалі,

Ікона Святой Вялікамучаніцы Варвары. Цяпер знаходзіцца ў царкве ў гонар Іконы Божай Маці «Неспадзяваная радасць» г. Навагрудка. Перададзеная царкве Янінай Дзмітрыеўнай Сталак (Бахар), ураджэнкай в. Суляцічы.

што аднаго з разбуральнікаў царквы забіла маланкай. Другі некалькі разоў тануў у студні. Нехта вельмі рана пайшоў з жыцця. Пакутавалі і гінулі члены іх сем'яў. Як напісана ў Бібліі, Бог асмяяны быццё не можа.

Усяго на тэрыторыі Гродзенскай вобласці за першыя 10 гадоў савецкай улады закрылі 121 царкву, што складае 61,5% ад агульнай колькасці. Масавае закрыццё царкваў у пачатку 1960-х гг. было апошнім водгаласам сталінскай эпохі. На гэтым фоне асаблівым перыядам у жыцці РПЦ з'яўляецца канец 1950-х – пачатак 1960-х гг., калі святароў і міранаў ніхто не расстрэльваў і не адпраўляў у турмы, але іх прымушалі вырачыся.

На вялікі жаль, гісторыя праваслаўнай царквы ў Беларусі таго перыяду яшчэ недастаткова вывучаная. Звесткі пра Свята-Варварынскую царкву вёскі Суляцічы ў ней-

на месцы разбуранага храма абавязкова ставіць закладны камень, памятную дошку, а яшчэ лепш – крыж або капліцу, каб там мог быць і маліцца Анёл. Гэта абавязкова тычыцца месца, дзе размяшчаўся прастол. Калі на ім служылася хаця б адна літургія, гэтае месца назаўсёды лічыцца святым.

Вось чаму так важна займацца пошукам разбураных храмаў. Тэрыторыя, на якой размяшчалася царква, і саблева яе алтарная частка, мусяць быць дагледжаныя вернікамі бліжэйшых прыходаў.

Аксана ЧЫСЦЯКОВА,
настаяніца Беларускай лавы і літаратуры СШ № 5 г. Навагрудка,
выкладчык факультатывага курса «Асновы праваслаўнай маралі»

Феафанія Бахар, ураджэнка і жыхарка вёскі Суляцічы

Рэшткі падмурка Свята-Варварынскай царквы

«Англічанка на Крэсах»

Так назвала сваю кнігу Ірэна Бохвіц-Радван, адна з уладальніцаў маёнтка Янаўшчына ў Дзятлаўскім раёне. Пра кнігу і яе аўтара ў нашым музеі даведліся выпадкова. Неяк перад Новым годам на электронны адрас музея прыйшоў ліст ад Тадэвуша Таноны з Гданьска, у якім ён пісаў, што мае вышэйназваную кнігу, і прасіў даслаць інфармацыю аб тым, што засталася ад маёнтка Янаўшчына зараз, ці маецца ў музеі якая-небудзь інфармацыя пра яго гаспадароў.

Мы адказалі на яго пісьмо, пацікавіліся кнігай. Ён паабяцаў даслаць кнігу нам. І даслаў. Кніга на польскай мове, надрукаваная дробным курсівам амаль на чатырохстах аркушах. Пачалі меркаваць, каго б папрасіць прачытаць яе, ды яшчэ так прачытаць, каб пазначыць асноўную інфармацыю, выдзеліць самыя цікавыя факты. Спыніліся на Анжэле Ламака (цяпер яна пані Грудкоўская), нашай зямлячцы, што замужам у Польшчы і добра валодае польскай мовай, нават дае прыватныя ўрокі мовы па скайпе. Нам пашанцавала: Анжэла якраз прыехала ў Дзятлава з мужам. Яна згадзілася ўзяць кнігу да наступнага прыезду дадому, прачытаць і пазначыць старонкі, дзе пра што напісана.

І вось на пачатку чэрвеня кніга вярнулася ў музей, на трох аркушах Анжэла пазначыла самыя цікавыя старонкі, на якія трэба звярнуць увагу і якія раскрываюць самыя важныя падзеі з жыцця сям'і Бохвіцаў, апошніх уладароў маёнтка Янаўшчына.

Давайце пачнем з назвы. Чаму «англічанка»? Ды таму, што ў яе былі англійскія карані, да 1914 года яна жыла ў Расіі, дзе і пазнаёмілася з Люцыянам Бохвіцам. Калі пачалася Першая сусветная вайна, Ірэне ўдалося выехаць у Англію. Пазней, пасля грамадзянскай вайны, Люцыян знайшоў яе і прапанаваў стаць жонкай. Узаконілі яны свой шлюб у Варшаве ў 1924 годзе.

Дом у Янаўшчыне

І яшчэ адно слова ў назве – Крэсы. Крэсы перакладаецца як «ускраіны». Крэсы ўсходнія – тэрмін у польскай гістарыяграфіі, які азначае беларускія, украінскія і літоўскія землі, што часова апынуліся ў складзе польскай дзяржавы II Рэчы Паспалітай. У беларускай гістарыяграфіі гэтыя тэрыторыі вызначаюцца як Заходняя Беларусь і Заходняя Украіна. Слова Крэсы ў дачыненні да тэрыторыі, на якой жыла сям'я Бохвіцаў да Другой сусветнай вайны, узгадваюцца пастаянна.

Як жа сям'я апынулася на гэтых самых Крэсах? Ірэна піша так: «Пасля шлюбу муж захацеў вярнуцца ў Янаўшчыну, у свой маёнтка. Быў ён вельмі ўпарты, сказаў, што належыць да Крэсаў, тут зямля яго продкаў, і ён з сям'ёй таксама будзе тут жыць. Так Янаўшчына стала нашым другім домам».

Irene Bochwic-Radwan
Angielka na Kresach
Wspomnienia z lat 1923-1939

Ірэна расказвае, як яны ехалі да месца жыхарства. Узгадвае Наваельню, дзе тады знаходзілася чыгуначная станцыя. «Ехалі да Наваельні цягніком, – піша яна. – Гэта аказаўся вельмі прымітыўны і маленькі цягнік, яго моцна трэсла. Будынак станцыі быў драўляны, нявідны, але абед там з'ела смачны, пакуль некалькі гадзінаў чакала. На станцыі можна было пакінуць багаж і прайсціся трошкі па Наваельню. Калі прыехала ўпершыню, нават не думала, што гэты дзіўны дзікі край можа калі-небудзь стаць маім домам, а Наваельня стане той станцыяй, з якой буду выязджаць і на якую буду вяртацца».

Першую сустрэчу з Янаўшчынай яна апісвае зімой. «Зіма – несканчона, бліскучая бел, прыемны холад. Палі азіміны адпачываюць пад тоўстым мяккім пластом снегу. Мяцеліцы заносзяць усё навокал. Лясы цалкам патанаюць у снезе да самай вясны. Сонца свеціць нядоўга, пасля обеду садзіцца за лес, у яго промнях відаць купалы старога касцёла ў мястэчку. Прыгожа».

Ёй, гарадской паненцы, давялося ў Янаўшчыне займацца гаспадаркай, кіраваць парабкамі, разбірацца ў доглядзе кароваў і свінняў. Спачатку не вельмі атрымлівалася, але вопыт, пры жаданні, заўсёды прыходзіць. Як вялася гаспадарка, якія былі цяжкасці, што вырошчвалі, куды збывалі – пра ўсё гэта піша Ірэна ў сваіх успамінах.

З кнігі пані Бохвіц можна даведацца, як жыла польска-беларуская шляхта да 1939 года, чым займалася і як ставілася да тагачаснай міжнароднай абстаноўкі. Ірэна расказвае пра свайго цесця Люцыюша Бохвіца: «Цесць меў незвычайны дар – мог размаўляць з кожным чалавекам шчыра і адкрыта, жанчынам штохвілінна цалаваў ручкі, казаў кампліменты, а яны потым расхвальвалі яго да нябёсаў. І мне было з ім утульна і спакойна. І нават даенне кароваў, за якім павінна была наглядаць, не выклікала непрыйемных пачуццяў. І хоць ніколі ад клопатаў не было спакою, у многім дзякуючы цесцю любіла гэты мой польскі дом. Мой цесць быў старшынёй апекальнага

суда ў Вільні і вельмі паважаны чалавекам у той частцы Польшчы. Як суддзя быў строгі, але справядлівы, ніякі адвакат не мог яго пераканаць, калі ён быў упэўнены ў сваёй праўдзівасці. Быў патрыётам краіны і непадкупным юрыстам».

Давайце пройдземся па некалькіх старонках успамінаў Ірэны Бохвіц, каб вярнуцца ў той час, у месца, ад якога сёння і следу не засталася.

Дажынкi

Адзначалі вельмі пышна, на два-ры маёнтка. Выносілі сталы, ставілі на іх паўміскі з каўбасамі, салёнымі гуркамі, белым і чорным хлебам, размяшчалі мноства бутэлек з гарэлкай і півам. Першымі на веранду прыходзілі дзяўчаты і пачыналі спяваць. Адна з іх казалі пажаданне гаспадарам, зычыла шчасця і дабрабыту і падносила вянок з кветак і каласоў. Люцыян дзякаваў, таксама жадаў усім шчасця. Дзяўчаты зноў зачыналі песню, а мужчыны чакалі. У канцы гаспадары запрашалі ўсіх да сталой, гаспадар пачынаў частаваць усіх і казаць тосты. Калі добра падпілі і наеліся, моладзь захацела патанцаваць. Для гэтага былі запрошаныя музыкі. Гаспадар першы пачаў танцаваць з найпрыгажэйшай дзяўчынай. Да іх далучыліся іншыя. Ірэна і дзеці доўга дзівіліся на танцы, а потым пайшлі адпачываць. А забава працягвалася яшчэ доўга, была вельмі вясёлай і гучнай. Прыйшлі хлопцы і дзяўчаты з суседніх вёсак. Музыкі гралі не стамляючыся, цэлую ноч, рабілі сабе толькі кароткія адпачыны. Гэта было ў суботу, а ў нядзелю ўсё спалі доўга. Толькі ў панядзелак работнікі вярнуліся да сваіх звычайных справаў.

Дзеці Ірэны і Люцыяна

Старэйшым дзіцем у сям'і быў сын Люцыі. У 1932 годзе яму споўнілася сем гадоў, таму бацькі нанялі для яго гувернантку пані Жазефіну, якая павінна была заняцца яго адукацыяй і выкладаць прадметы па праграме пачатковай школы, вызначанай Міністэрствам адукацыі. Да таго часу яго вучылі тацьца на англійскай мове, каб мог гаварыць свабодна на дзвюх

Ірэна Бохвіц, 1908 г.

мовах. Для гэтага Ірэна кожны вечар чытала дзецям кнігі на англійскай мове. А яшчэ купіла для дзяцей вялікі каларовы геаграфічны атлас, які яны часта разглядалі і меркавалі, да каго з англійскай радні маглі б паехаць пагасцяваць. Яны мелі радно ў Англіі, Егіпце, Канадзе, Індыі і Афрыцы і падарожнічалі па атласе праз моры і акіяны. А часам уяўлялі, што спыняюцца ў пэўным месцы, знаёмяцца з людзьмі і прыродай. Гэтыя завочныя падарожжы вельмі падабаліся дачцэ Тэрэсе. Аднойчы ў Янаўшчыну прыехаў брат Ірэны Крайтан з Індыі. Калі Тэрэса даведлася пра гэта, адразу крыкнула:

– А ці можа ён прывесці мне маленькую малпачку? Так бы хацела, каб малпачка жыла ў дзіцячым пакоі.

– Сонейка маё, – адказала Ірэна, – малпачкі жывуць там, дзе заўсёды лета. У нас жа мороз і халодны вечер, малпачка загіне.

– Добра, – сказала дзяўчынка, – тады хачу ўласнага плошвага мішку.

Дзеці разумелі, што англійская мова не была іх роднай мовай, але вывучалі з ахвотаю, асабліва пасля таго, як ў Янаўшчыну прыехаў іх кузэн Серж, які жыў у Англіі. Ён пачаў размаўляць з дзецьмі па-англійску, а яны адказвалі яму па-польску. Ён жа польскай мовы ўвогуле не ведаў.

Алена АБРАМЧЫК,
навуковы супрацоўнік
Дзятлаўскага краязнаўчага музея

(Працяг будзе)

Ірэна і Люцыян, вянчанне, 1924 г.

Снежаны

- 1 – Дамарад Уладзімір Аляксандравіч (1919, Бабруйск – 2005), мастак, графік – 100 гадоў з дня нараджэння.
 1 – **Ражнова Ніна Аляксандраўна** (1919 – 2006), піяністка, заслужаная артыстка Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.
 2 – **Гуксаў Валерый Тыгранавіч** (1939), мастак дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва, фарміцель – 80 гадоў з дня нараджэння.
 2 – **Дзягцярык Яўген Рыгоравіч** (1924 – 2001), кампазітар – 95 гадоў з дня нараджэння.
 2 – **Стацкевіч Фелікс Іванавіч** (1879, Шчучын – 1967), грамадскі і культурны дзеяч, выдавец, мемуарыст, педагог – 140 гадоў з дня нараджэння.
 4 – **Альпяровіч Леў Абрамавіч** (1874, Вілейскі р-н – 1913), жывапісец – 145 гадоў з дня нараджэння.
 4 – **Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа**, установа (Мінск; 1959) – 60 гадоў з часу адкрыцця для наведнікаў.
 5 – **Няхай Рыгор Восіпавіч** (1914, Бярэзінскі р-н – 1991), паэт, пражайк – 105 гадоў з дня нараджэння.
 6 – **Галец Васіль Мікалаевіч** (1949), акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.
 6 – **Мужэнка Тамара Трафімаўна** (1939), актрыса, заслужаная артыстка Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.
 7 – **Супрунчук Віктар Пятровіч** (1949, Вязоўскі р-н), пісьменнік – 70 гадоў з дня нараджэння.
 8 – **Родчанка Рыгор Віктаравіч** (1929 – 1994), краязнаўца, педагог, фалькларыст, паэт, літаратуразнаўца – 90 гадоў з дня нараджэння.
 8 – **Труханаў Юрый Уладзіміравіч** (1929 – 1999), акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 31

- Уздойж:** 1. Гродна. 2. Зайцы. 4. Апіс. 5. Надвор'е. 8. Офіс. 9. Бусел. 11. Карпы. 12. Бор. 14. Сем. 15. Голас. 17. Альфа. 18. Збан. 19. Радасць. 23. Імша. 24. Парог. 25. Стаўры.
Упоперак: 1. Гаворка. 2. Зад. 3. Цір. 4. Ас. 5. Стола. 6. Хітрасць. 10. Стральба. 13. Асяніны. 16. Санкі. 20. Ара. 21. Сіг. 22. Па.

Плот, звязаны на прутках

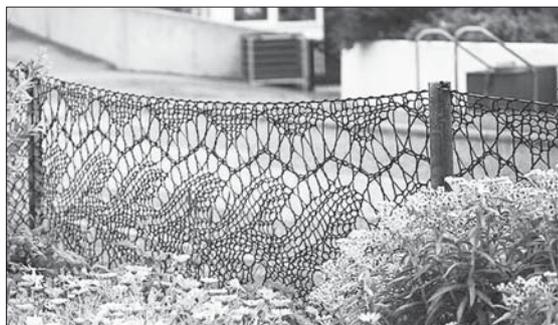
Карункавы плот. У Вялікабрытаніі новая тэндэнцыя набірае папулярнасць. Адным са стваральнікаў незвычайнай агароджы з'яўляецца брытанская швачка Ганна Анінсан. Жанчына з маленства любіць вязанне. Адночы пачула пра стварэнне цэлага плота. І яна загарэлася ідэяй. Каб стварыць твор такога вялікага памеру, жанчына набыла спецыяльныя вялікія дроты і моцную чорную нітку, з якой вырабляюць рыбалоўныя сеткі. Праз нейкі час жанчыне ўдалося стварыць незвычайны плот.

Калі сябры і суседзі пачылі плот, ім так спадабалася, што папрасілі жанчыну вырабіць незвычайную агароджу і для іх. Ганна з задавальненнем узялася за працу.

Майстрыха найчасцей скарыстоўвае тыповыя ўзоры – кветкі, лістова, матылі, не забываецца і на класічныя ды адвольныя ўпрыгожванні.

Карункавыя ўзоры Г. Анінсан ужо ўпрыгожваюць некалькі вуліцаў яе роднага горада. Праца жанчыны настолькі дасканалая, што выдатна спалучаецца з наваколлем. Дарэчы, траціць Ганна на стварэнне аднаго плота прыкладна тры тыдні.

Паводле публікацыяў на fb.ru

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПЛЯБАНИЯ (польск. plebania) – у Польшчы і Беларусі ў XVI – пачатку XX ст. двор святара каталіцкай, рэфарматарскай або ўніяцкай царквы, звычайна непадалёк храма, з жылым домам і гаспадарчымі збудаваннямі. Пераважна драўляная жылля забудова вырашалася ў традыцыйных народнага дойлідства. Планіроўка дома звычайна

3-камерная, у XIX – пачатку XX ст. больш складанай структуры. Некаторыя дамы мелі ганкі, галерэйкі, падчэні (в. Ішкалдзь Баранавіцкага раёна). 2-павярховая мураваная плябанія ў Мядзелі (2-я палова XIX ст.) – прававугольны ў плане будынак з жылымі і гаспадарчымі памяшканнямі. Непадалёку ад жыллага дома размяшчаліся свірны, стайня, хлявы і інш. збудаванні.

Плябанія ў вёсцы Вазера Уздзенскага раёна

ПЛЯТЭР Адам Аўгустынавіч (15.06.1790, г. Краслава, Латвія – 13.01.1862) – краязнаўца, археолаг. Скончыў Віленскі ўніверсітэт (1817). Член Кракаўскага навуковага таварыства (1821), Віленскай археалагічнай камісіі (1856). Куратар школаў Дынабургскага павета Віцебскай губерні. Падарожнічаў па Дзвіне. Апісаў помнікі архітэктуры, археалогіі, Барысавы камяні [«Аб старажытных камянях з надпісамі, знойдзеных у рацэ Дзвіне (XII стагоддзе) каля Полацка і Дзісны», 1843]. Вывучаў пахаванні ў курганах на балцка-славянскім сумежжы. Друкаваўся ў часопісах «Rubon» («Рубон»), «Athenaeum» («Атэнэум»), «Przyjaciel ludu» («Сябар народа») і інш. Пісаў пра самабытнасць краю, мясцовыя абрады, вераванні. Цікавіўся беларускім фальклорам. У сваім доме ў Краславе стварыў музей, бібліятэку, архіў. Сабраў шмат матэрыялаў з Падзвіння, частку якіх перадаў у Віленскі музей старажытнасцяў. Пакінуў працу «O dawnym grobach i starożytnościach odkrytych w Inflach Polskich» (Ryga, 1848).

Герб «Плятэр»

(«лепятуха»). Спрабавала пісаць беларускія вершы, у т.л. стылізаваныя пад народныя галашэнні («Авой, авой, дзяцюк ты мой»). Удзельніца паўстання 1830 – 1831 гг. у Польшчы, Беларусі і Літве. Палпэніца А.Ф. Рыпінскага па канспірацыі. Пераарануўшыся юнаком, удзельнічала ў баях з царскімі войскамі. Прататып герані верша А. Міцкевіча «Смерць палкоўніка» (1832), апетая ў многіх творах літаратуры і мастацтва. Імем Э. Плятэр называўся жаночы батальён у дывізіі Войска Польскага (сфармаваны ў 1943 г.).

ПЛЯТЭР Эмілія Францаўна (13.11.1806, Вільня – 23.12.1831) – беларуская фалькларыстка. Жывучы ў сваякоў на Віцебшчыне, збірала і апрацоўвала беларускія народныя песні. Віртуозна валодала жанрам галашэнняў, выконвала на фартэпіяна народныя мелодыі, захаплялася беларускай харэграфіяй, сама танцавала народныя танцы

Эмілія Плятэр